

դուն իրենց երկիրը, որովհետև իրենց ցեղին կարողութիւնը շատ աւելի սիրելի է իրենց համար քան թէ պապերուն ապրած երկիրը ։ Քիրիլինկի երգերու մէջ չկայ բնաւ հայրենաբաղձութեան աղաղակ մը, որ մեկնելու հայրենաբաղձութենէն ծնած չլլայ ։

ինքն լաւ գործաւոր մը (ինչպէս յաճախ կը սիրէ անուանել ինքզինքը), լաւ հասկցած է որ մեծ ժողովուրդի մը, և մանաւանդ անգղիացի ժողովուրդեան, գմբեթակալ խարխալը՝ բանալին, պէտք է ըլլալ կրօնական. և նա երգած է ամենազեղեցիկ աղօթքներով, զԱստուած, Էհովա մը զոր իւր ցեղը կը ճանչնայ, կը պատուէ կը պաշտէ, և որ փոխադարձ պիտի պաշտպանէ իր ընտրեալ ցեղը և պիտի տայ անոր զօրութիւն ու մեծութիւն ։

Տղայոց համար

Վայրկեան մը Քիրիլինկ ալ կորսնցուց իւր ժողովրդականութիւնը ։ Երբ հարաւսփրկեան պատերազմէն վերջ, փնտոց պարտութեանց պատճառները և հրապարակաւ պարզեց իր երկրին տկարութիւնները, երբոր բարձրաձայն հրապարակեց զգալիին բանակ մը կազմելու հարկաւորութիւնը, երբոր նախատեց cricket և foot-ball խաղացողները, «ասուեակ հագուող ապուշները», քինախնդրութեանց աղաղակներու ալիք մը բարձրացաւ իրեն դէմ, և զեռ այսօր իր հայրենակիցները բոլորովին ներած չեն իրեն ։ Սակայն ինքն իշխան է ժամանակին, ինչպէս են ամէն ստուգիւ բանաստեղծներ ։

Նա բանաստեղծն է երևակայութեան և գաղափարանիշներու. երբեմն ալ բանաստեղծն է տղայոց, և այս փոքրիկ հոգիները խնդացնելու ծիծաղեցնելու համար, գտած է իւր ամենաթարմ և մանկական գիւտերը ։

Կ'ուզէ զուարճացնել զանոնք և միանգամայն կ'ուզէ որ անոնք ըմբռնեն իւր խօսքերը՝ երբ միծնան ։ Այս պատճառաւ իր երկու հրատարակութեանց մէջ, «Անգլիայի պատմութիւնը և պոետիկ լեզու»-ն, կը շարունակէ իր արտայայտութիւնները ։

դիւր պատմութիւնը պոետիկներու համար» և «Ճիշտ այսպէս պատմութիւններ», կը զրտնութիւն զօրաւոր դասեր կեանքի և արիւնթեան ։

Եւ յիշատի գեղեցիկ և իմաստուն շարժում մ'եղաւ իրեն այս դէպ ի փոքրիկները դառնալը, այն պահուն որ այլևս մեծերը չէին ուզեր իրեն ունեն ղնել ։

ԱՍՏԵՂԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

(Տես էջ 49)

Այս անուանակոչութիւնը ընելէ վերջը ուղղակի ներթին մէջ մտնենք ։ Աստեղագիտութիւնը պիտի խօսի երկնային մարմնոց յարաբերական բոլոր ծանօթութեանց վրայ, անոնց շարժումներուն, միջոցի մէջ անոնց բաշխումներուն, անոնց փոփոխ հեռաւորութիւններուն, անոնց բնական կազմութիւններուն, անոնց մէկ մէկու վրայ ունեցած փոխադարձ ազդեցութիւններուն վրայ ։

Թողունք որ Փլամարինը ինքը խօսի ։ Ֆրանսացի այս համբաւաւոր աստղագետը կ'ըսէ. Աստեղագիտութիւնն է գիտութիւն տիեզերաց ։

Տիեզերք բաղկացած է այն ամէն բանէ որ գոյութիւն ունի ։ Երկիրս՝ որոյ վրայ կը բնակինք, Արեւը, Լուսինը, մոլորակները, աստղները, գիսաւորները, մէկ խօսքով՝ գոյութիւն ունեցող բոլոր իրերն կը կազմեն տիեզերքը. և աստեղագիտութեան առարկաներն են ։ Ատենօք, երբ իրականութիւնը կը տգիտանային և սովորական զգայարանաց պատրանաց վրայ հիմնուած, կը հաւատային՝ թէ Երկիրս անշարժ է տիեզերաց կեդրոնին վրայ, խարխալ և նպատակ ստեղծագործութեան, անոնք՝ որոնք կ'ուզէին զբաղիլ միայն դրական և շօշափելի բաներով, աստեղագիտութիւնը կը համարէին իբր գիտութիւն մը որ կը զբաղի վերը գտնուող և զրեթէ անգոյտ բաներով ։ Բայց այսօր որ ցոյց տրուած

է թէ Երկիրս տիեզերաց կեդրոնին վրայ հաստատուն չէ եւ թէ, ընդ հակառակն, աստղ մ'է Լուսնոյ պէս դարձող Արեւուն շուրջը, եւ միջոցի մէջ ընթացող, կղզիացեալ դաստարկութեան մը մէջ առանց նեցուկի մը, եւ առանց յենարանի մը, այսօր որ ցոյց տրուած է թէ այս գունտս՝ որուն վրայ կը շրջինք, է պարզապէս արեւային դրութեան երրորդ մոլորակը՝ Արեւէն սկսեալ հեռաւորութեան կարգաւ (նկատի չառնելով հեռադիտակային մոլորակներն որոնք այս երեք մոլորակաց՝ այսինքն փայլածուի, Արուսեկի, եւ Երկրիս մէջ կը գտնուին), եւ թէ միւս մոլորակներն երկրինքն են նման մերինին՝ եւ որոնք մեւրինին նման մի եւ նոյն վառարանին շուրջը կը դառնան եւ թէ մեր աշխարհը, մէկ խօսքով, անթիւ աստղերէն մին է՝ որոնք անսաման միջոցը կը լեցնեն։ Ուրեմն աստեղագիտութիւնը եղած է նաեւ Երկրիս գիտութիւնը, եւ հիմն բոլոր գիտութեանց՝ որոնց առարկայն են Երկիրը եւ մարդկութիւնը։

Այդպէս աստեղագիտութիւնը միայն մեզ կրնայ սորվեցնել թէ՛ ո՛ր ենք, մեզի ըսել թէ ի՞նչ բանի վրայ կը քայլենք, մեզի ցոյց տալ թէ ի՞նչպէս այս դարձող գունտը միջոցի մէջ կեցած է, ինչպիսի բուզադիպութիւններ կու տան մեզի տարիներ, եղանակներ, ցերեկներ, գիշերներ, միով բանիւ, մեզի ճանչցնել կու տայ բուն դիրքը՝ զոր մենք ունինք բնութեան մէջ։ Այս գիտութեան վրայ հիմնուած է նաւարկութիւնը, նա է որ մեզի կը ծանօթացնէ երկրագնտիս ստոյգ ձեւը, աշխարհագրութիւնը. անոր շնորհիւն է որ Երկրի բոլոր ժողովուրդները այսօրուան օրս մին միւսին հետ հաղորդակցութեան մէջ են՝ փոխանակելով իրենց արտադրութիւնները եւ զազափարները, եւ ձեռք ձեռքի տուած՝ դէպ ի յառաջադիմութիւն կը քայլեն. նա կը ծանօթացնէ մեզի թէ՛ Երկիրը եւ թէ երկինքը միանգամայն, Առանց աստեղագիտութեան պիտի ապրէինք կոյրերու, անասուններու, եւ բոյսերու նման, առանց ջանալու (կամ, լաւ եւ ըսելու

համար, հաճոյք զգալու) ճանչնալ մեր դիրքը եւ գիտնալ ճշտիւ թէ ի՞նչ ենք։

Ահաւասիկ բուն իսկ ճշմարտութիւնը՝ Մտքէ անցնելու բան է արդեօք թէ կան դեռ հարիւրիս իննսուն եւ ինն անձինք՝ որոնք այս գիտութիւնս կ'արհաւարահեն, եւ կ'ապրին բուսական անտաքեւութեան մը մէջ, անցնելով մարդջ իւրենց կեանքը առանց իսկ վայրկեան մը մտածելու եւ հարցնելու թէ ո՛ր են, կա՞նք ի՞նչ է մտածել թէ դրական ծանօթութիւն մը՝ որ պէտք էր ըլլալ նախնական հիմն բոլոր լուրջ գիտութիւններուն, այսօր իսկ լքուած ըլլալ երիտասարդութեան կրթութեամբ զբաղող մարդկանց մեծամասնութենէ, եւ փոխանակ տիեզերաց գիտութեան տարերքները սորվեցնելու տըղայոց՝ իրենց ամենամատուղ հասակին մէջ, ուղղելու համար անմիջապէս անոնց թաղմ միտքը դէպ ի ողջմտութիւն եւ իրականութիւն, կը խնդրեն անոնց երեւակայութիւնը եւ կը լեցնեն անոնց գլուխը անօգուտ պատմութիւններով եւ տխուր սխալներով որոցմէ ազատելու համար ազազային ամենամեծ դժուարութիւններ պիտի կրեն, երբ բանաւորութեան տարիքին հասնին։ Ապահովապէս դժուարին է, ոչ այնքան բացատրելը՝ որքան արդարացնելը իրաց այսպիսի վիճակ մը։

Սակայն ծանր աշխատութիւն մը պէտք չէ համարել, այլ ընդ հակառակն, ախորժելի եւ օգտակար գործ մը տալ պատանեկութեան, իրենց կրթութեան սկիզբէն, այս կարեւոր ծանօթութիւնները, Բայց ամէն բանէ առաջ՝ պէտք է որ անոնք իսկ որոց յանձնուած է պատանեկութեան կրթութիւնը, լաւ համոզուած ըլլան, թէ աստեղագիտութեան ուսումը, նոյն իսկ տարրականը, ո՛րչափ շահաւոր է եւ թէ ո՛րչափ օգտակար են այս ծանօթութիւնները՝ որոնք մեր կեանքին ուղղութիւն մը կու տան, վասն զի շահ ցուցնելու հրապուրովն է որ պիտի յաջողին իրենց յանձնուած տղայոց հոգւոյն մէջ ներշնչել իւրենց համոզումը. եւ այս բանիս մէջ կը յաջողին եթէ զուարճացնելով սորվեցնեն։

Զուարճութիւն բառն անտեղի է հոս։ Արդարեւ չկայ բան մը այնպէս զուարճացնող ինչպէս տարրական նկարագրական աստեղաբաշխութիւնը, թէպէտ չկայ թերեւս այս գիտութեանս գործնական մասին պէս ալ դժուարին և լուրջ ուսում մը։

Ի՛նչ աւելի օգտակար ընտանեաց հօր մը, մօր մը և նոյն իսկ դաստիարակի մը համար՝ քան ցուցնել տղուն իբր հետաքրքրական բան, ամանային կամ նոյն իսկ ձմեռնային գեղեցիկ գիշերուան մը մէջ, երկնից ամենէն փայլուն աստղերն, սորվեցնել անոր անմիջապէս ճանշնալու Սայլին նշանաւոր եօթն աստղերն, զբտնելու բեկոսասողը պարզ գծագրութեամբ մը, և ճիշտ կողմնաորելու, այսպէս որ ապագային՝ ճամբուն վրայ, մութ գիշերուան մը պահուն, կարենայ առանց դժուարութեան կատարել այդ գծագրութիւնը։ Դ՛րչափ դիւրին է սորվեցնել աւոր բերանացի քսան ամենափայլուն արփիներու և անոնց համապատասխանող համաստեղութեանց անունները. և ճանչըցնել կենդանակերպերն, և գտնել երկինքի վրայ այն ճամբան՝ զոր թուի թէ կը գծէ Արևն, Երկրիս անոր շուրջը կատարած տարեկան շարժման պատճառաւ։ Ի՛նչ աւելի պարզ քան տեսնել աստղներու ծագիլը ելից կողմէն, հասնին իրենց բարձրութեան կատարը՝ որ է հարաւը և իւրաքանչիւր տեղւոյն միջօրեականը, և տեսնել անոնց դէպ ի մուտք իջնելը, և խորհրդածել Երկրիս օրական շարժման վրայ, որուն հետեանքն են բոլոր այս երևոյթներն։ Ի՛նչ կայ աւելի շահեկան քան փնտոել մոլորակներն՝ որոնց կը շարժին կենդանակերպիներու երկայնութեան վրայ, և փոքր դիտակաւ տեսնել Լուսնն թագի արքանեակները, Երեւակի մանեակը, Արուսեակի երևոյթները։ Միթէ ախորժելի ժամանց մը չ'է այն ժամը զոր իւրենք կը նուիրեն քննելու համար հեռադիտակաւ՝ նոյն իսկ եթէ դիտակն տկար կարողութիւն ունենայ, Լուսնի տարօրինակ մահկապականութիւնը որ առաջին քա-

ռորդին ժամանակ Արևուն լուսոյն պատճառաւ կը տեսնուի անոր եզերքին վրայ, չընաղ բանուածք մը՝ որ կախուած թուի այն ատեն կապուտակ երկնքի մէջ նման արծաթեայ հեղուկի մը. լուսաւոր անկաւ նոնութիւններ՝ որոնց պատճառը ու ձևը շուտով կարելի է ճանշնալ և որոնք զմեզ կը փոխադրեն այդ մեծաւոր արեւաբլրին այնչափ անհարթ հողերուն վրայ։ Կը տեսնուին ստուերախառն խոր խառնաբաններ, մեծղի կրկններու քանդուած զայռիվայրեր, ընդարձակ դաշտավայրեր առ ի շեղ լուսաւորուած Արևէն, գորշագոյն թաւշեայ ծածկոցներու նման։ Երէ Երէ լոյսը կը բարձրանայ և կը տեսնուին Արևուն ծագումն այն հեռաւոր (Լուսնային) Ալպեանց վրայ, անոր ժամէ ժամ բարձրանալը՝ և Լուսնական զանազան միջօրեականներու, յաջորդաբար լուսաւորուելը։ Պարզ աչքով, առանց դիտակի, տեսնել այն մոխրագոյն լոյսը որ կը տեսնուի մահիկին ներսի կողմին վրայ լուսնկային առաջին օրերուն մէջ, խորհրդածութեանց օգտակար առարկայ մը կըլընայ ըլլալ, եթէ ուզենանք բացատրել այդ երկրորդական պայծառութեան պատճառը, փնտոել թէ ինչպէս այդ պայծառութիւնը Երկրիս Արևէն ընդունած և միջոցի մէջ անդրադարձուցած լոյսին արդիւնքն կրնայ ըլլալ, գտնել թէ այս պահուն Երկրիս ո՞ր ցամաք կողմերը դարձած են դէպ ի Լուսին և անոր կը զրկեն «լուսաւորութիւն երկրի»։ Արևու կամ Լուսնի խաւարումէ մը պէտք է միշտ օգուտ քաղել՝ հասկնալու համար թէ այս յառաջ կու գայ Լուսնոյ Երկրիս չորս կողմն ըրած շարժմամբը և այն կոնածե ստուերէն որ լուսաւորեալ բոլոր գնդին կ'ընկերանայ։ Ուստի, ամենայն ինչ հետաքրքրութեան և բացատրութեան առարկայ է անոր համար որ կ'ուզէ հմտանալ, մանաւանդ տղուն համար որուն ընդունած տպաւորութիւնները թարմ և նոր ըլլալով ըզեղին վրայ անջնջելի հետքեր կը թողուն։